

С. М. Голубка

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ФІНАНСОВОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Обґрунтовано потребу в пізнанні й висвітленні генетико-еволюційної природи фінансового розвитку на українських землях. Розкрито сутність, методи, функції предмета “Історія фінансового господарства України” та проаналізовано етапи її дослідження.

The author provides motivation of a need for knowledge and coverage of genetic and evolutionary nature of financial development in Ukraine. The nature, methods, functions of the course “The History of Finance of Ukraine” are introduced and the stages of its study are analysed.

Ключові слова: фінансова історія, національне фінансове господарство, методи дослідження, історико-культурні епохи, періоди національного фінансотворення.

Особливе місце в системі українського фінансознавства належить висвітленню питань, пов’язаних із еволюцією фінансового господарства, дослідження якого має входити до сфери вивчення окремого предмета — історії фінансового господарства України.

Слід зазначити, що в цій галузі національного фінансотворення є певні позитивні зрушення, однак аналіз історичних аспектів фінансів української державності розпорошено в різних наукових дослідженнях, навчальних дисциплінах, поодиноких статтях тощо. Цілісного, виокремленого дослідження фінансового господарства в історичній ретроспективі досі не проведено, не створено єдиної теоретичної концепції та не обґрунтовано епістемологію історії фінансового господарства як важливої ознаки національного фінансознавства. Між тим пізнання генетико-еволюційної природи фінансового розвитку України, його історичних і національних особливостей є першочерговим завданням при вивченні фінансового поступу українського державотворення. З цією метою потрібно з’ясувати, що саме слід розуміти під історією фінансового господарства, методологічні засади визначення її місця й ролі в системі людських знань, її зв’язок із іншими науками, основні завдання та функції тощо.

Тема фінансів знаходила відображення в різноманітних літературних джерелах, та найглибше вона висвітлюється в спеціалізованій літературі. Узагалі фінансова наука в Україні розвивалася досить бурхливо, досліджувалися різні напрями світових фінансових тенденцій. Разом із тим розроблялися власні концепції й теорії, окремі з яких набули світового визнання.

Фінансознавчі праці багатьох українських учених “були на рівні найкращих досліджень західної фінансової науки, а деякі наукові ідеї набагато випередили час” [1, с. 17]. Здобутки вітчизняної науки в царині теоретичних фінансових питань детально висвітлено в тритомній праці “Фінансова думка України” за редакцією В. М. Федосова [2].

Хоча концептуальні засади теорії фінансів України висвітлені в працях багатьох українських учених, історичні аспекти фінансів розкриті недостатньо. Також досі не проведено цілісних досліджень історизму вітчизняного фінансового господарства.

Безумовно, окреслена проблематика потребує детального дослідження. У цій статті зроблені перші спроби такого підходу. Проведений автором науково-критичний аналіз фінансових питань, що зустрічаються й висвітлюються в спеціалізованій фінансово-економічній літературі, дає змогу здійснити певні узагальнення та їх типологізацію.

Дослідження, що тією чи іншою мірою причетні до вивчення історії фінансів України, умовно можна поділити на три групи, виокремивши при цьому відповідні підходи: інтегральний, інституційний і генетичний.

До *першої групи* слід віднести праці науковців, котрі розглядають фінансові явища, процеси або інститути у зв'язку з історичними й економічними подіями, не зупиняючись детально на сегментах фінансового господарства. Прикладом цього є наукові дослідження М. М. Васильова [3], П. М. Леоненка, П. І. Юхименка [4], Б. Д. Лановика, М. В. Лазаровича і В. Ф. Чайковського [5] та ін., де акцент зроблено на аналізі трансформаційних етапів, реформ і структурних змін національних економік та світового фінансового господарства. Разом із тим сегментам українського фінансового господарства, хоча вони розглядаються в контексті світогосподарських процесів і відносин, приділено недостатню увагу. Отже, за такого підходу фінансові питання не розкриваються повною мірою. Це ще раз підкреслює важливість формування окремого ретроспективного фінансовознавчого дослідження в царині українського націоналізму.

У цьому контексті до першої групи варто включити також джерела, де фінансові складові висвітлено в ході розгляду історії розвитку нашої держави та її окремих територій. Наприклад, дослідження з історії України М. С. Грушевського [6], Н. Д. Полонської-Василенко [7], О. Д. Бойка [8]. Крім того, до цієї групи слід зараховувати праці, в яких висвітлюються теоретичні фінансові питання, але знову ж таки досить фрагментарно розглядаються деякі історичні аспекти фінансового господарства. Тобто значна частина дослідників зосереджує увагу переважно на теоретичних засадах фінансової науки: сутності фінансів, їхніх функціях, формуванні, використанні тощо. Водночас історичний аспект присутній лише в окремих випадках і тільки інформативно, а не як окремий аналіз або цілісне дослідження. Зокрема, це стосується праць із теорії фінансів В. П. Кудряшова, С. Л. Лондаря, В. М. Опаріна, В. М. Федосова, С. І. Юрія та ін. [9–12].

До *другої групи* варто віднести дослідження, присвячені безпосередньо інституційним сегментам інфраструктури національної фінансової системи, тобто такі, де в контексті теоретичних досліджень ролі й функцій фінансових

інститутів спорадично висвітлюється також їхній історизм. У цьому контексті слід назвати праці таких учених, як О. Д. Вовчак, Т. І. Єфименко, О. П. Кириленко, В. Д. Лагутін, В. Л. Павленко, Ю. В. Пасічник, С. К. Реверчук, Ф. О. Ярошенко та ін. [13—18], що ґрунтуються на інституційному підході.

Варто виокремити дослідження Р. М. Шуста [19], яке присвячене питанням виникнення й розвитку товарно-грошових відносин, карбування монет, їх обігу та лічби на українських землях від найдавніших часів до сьогодення, а також працю П. П. Гай-Нижника “Податкова політика Центральної Ради, урядів УНР, Української Держави, УСРР (1917—1930 рр.)” [20] та його докторську дисертацію “Фінансова політика Центральної Ради та урядів Української Народної Республіки (березень 1917 р. — квітень 1918 р.)” [21].

До цієї групи слід включити монографічне дослідження І. Витановича “Історія українського кооперативного руху” [22], такі англomовні праці за науковою редакцією І. С. Коропецького, як “Українська економічна історія” та “Економіка України” [23; 24]. Треба також відзначити внесок у дослідження фінансово-господарської проблематики енциклопедиста й економіста І. Я. Франка, зокрема його праці з аналізу фінансової політики, фінансово-кредитних відносин та інституційних фінансових сегментів: фінансових установ, у т. ч. комерційних банків, фінансових фондів, господарських товариств, що функціонували на західноукраїнських землях кінця ХІХ — початку ХХ ст. [25].

Неоціненним доробком із національного фінансознавства є дослідження вчених української діаспори [26]. Інституційний підхід простежується й у різних публікаціях вітчизняних і зарубіжних авторів у науково-енциклопедичних та довідкових виданнях, найґрунтовнішим із яких є тритомник “Фінанси. Бюджет. Податки: національна та міжнародна термінологія” [27], підготовлений науковцями ДННУ “Академія фінансового управління”.

До *третьої групи* варто віднести дослідження, для яких характерний генетичний підхід, тобто із системних позицій подано проблематику українського фінансового господарства в процесі його історичного поступу. Інакше кажучи, в цих дослідженнях кожний інститут фінансів та процеси, що відбуваються у фінансовому господарстві України, розглядаються у зв’язку з розвитком інфраструктури національних фінансів як невід’ємні складові цілісної фінансової системи.

Найкраще розвиток фінансового господарства й вітчизняної фінансової системи висвітлено в праці Г. О. П’ятаченка та Л. В. Кухарець [28]. У рецензії на цю книгу зауважено: “Чітка структурованість видання дає змогу вільно орієнтуватися у вирі запропонованої документалістики” [29, с. 154]. Зокрема, автори детально розглядають еволюційний поступ фінансів України в просторово-часовому вимірі: кожний розділ присвячений окремо взятій складовій фінансової системи [29, с. 154]. Однак ці дослідження обмежуються в часі

(1917—2003 рр.), отже, їх можна доповнити, особливо періодом від зародження української державності та інституціалізації національного фінансового господарства до сьогодні.

Утім, незважаючи на зазначене, в сучасному українському фінансознавстві відсутня концепція системного висвітлення культури національного фінансового господарства, особливо історії фінансів як одного з важливих елементів ефективного моделювання сучасного й майбутнього державного фінансотворення. Це пов'язано насамперед зі світовими викликами й загрозами, що зумовлені негативними глобальними соціально-економічними процесами та фінансовими кризами. Тому питання історії національного фінансового господарства, аналіз проблем та визначення перспектив його розвитку набувають особливого значення.

Метою статті є висвітлення становлення й сутності предмета “Історія фінансового господарства України”, її завдань, функцій, періодизації, зв'язку з іншими дисциплінами, а також стану та шляхів дослідження фінансового господарства, обґрунтування концепції його вивчення.

Історія фінансового господарства України слугує підґрунтям для дослідження розвитку національного фінансового господарства та потребує детального наукового обґрунтування й розроблення понятійно-категоріального апарату. Об'єктом її вивчення є система фінансового господарства, загальні фінансові явища, історичні процеси та господарські відносини в Україні, а також еволюція спеціальних фінансових інститутів. У системі людських знань і господарської діяльності історія фінансового господарства відіграє особливу роль, що пов'язано насамперед із її місцем і місією в системі наук загалом та національного фінансознавства зокрема. Як окрема наука вона є своєрідною базою вивчення теорії фінансів. Але на відміну від останньої, котра певною мірою абстрагується від конкретних фактів, місця й часу, історія фінансового господарства пов'язана з конкретними умовами в просторі та часі. Адже в різні епохи фінансова господарська діяльність і відповідні відносини, розвиваючись, набували інших форм, а отже й характерних рис. Саме їх висвітлення є одним із першочергових завдань науки “Історія фінансового господарства України”.

Як окремий предмет дослідження вона має власні методологічні засади й методи наукового дослідження. Методологічними засадами дослідження історії фінансової господарства України є: вчення про сутність фінансових явищ, а також аналіз фактів і процесів, що виникають у зв'язку з необхідністю усвідомлення природи виникнення фінансів, принципів та механізмів, на яких ґрунтується пізнання історичної фінансової дійсності на українських землях.

Серед основних загальнонаукових і спеціальних наукових методів слід виокремити найпотрібніші при дослідженні еволюції й поступу фінансового господарства України. Це:

— індуктивний метод, котрий дає змогу дійти загального висновку про фінансове господарство України на основі дослідження окремих фінансових інститутів, фактів і процесів, що відбувалися протягом усього періоду існування таких інститутів;

— дедуктивний метод, із допомогою якого кожний фінансовий інститут, явище та процес досліджуються на основі знання загальних закономірностей еволюції й поступу фінансового господарства на українських землях від найдавніших часів до сучасності;

— емпірично-історичний метод, що передбачає використання історичних фактів із метою прогнозування та обґрунтування фінансових тенденцій і закономірностей становлення й розвитку фінансових інститутів. Доцільним вважається виокремлення основних, епохальних, періодів, які надають узагальнені знання щодо розвитку фінансового господарства України та становлення національної фінансової системи;

— функціонально-порівняльний метод, котрий сприяє визначенню основних тенденцій, із допомогою яких розглядаються зміни в системі фінансового господарства, фінансові явища та процеси, а також їх вплив на характер причинно-наслідкових зв'язків у державотворенні на українських землях;

— системний метод, що дає змогу розглядати історію фінансів як цілісну систему, виявляючи в ній закономірності та взаємозв'язки для вивчення й практичного застосування.

Дослідження національного фінансового господарства України може проводитися відповідно до стратегії, яка включає два підходи: просторово-часовий, або історично-хронологічний, та хронологічно-тематичний. Перший підхід передбачає послідовне висвітлення фінансово-економічного життя, подій, процесів і явищ у часі та просторі, другий — переважно вивчення й висвітлення еволюції фінансових інститутів (інституцій) як невід'ємних складових фінансової інфраструктури України.

Відомо, що місце та роль науки в суспільстві визначаються її функціями. Це стосується й історії фінансового господарства, котра виконує низку функцій, основними з яких є: історично-методологічна, науково-когнітивна, освітньо-навчальна, прогностична, синергетична, культурно-виховна. Історично-методологічна функція реалізується через дослідження фінансово-культурних традицій українського народу, окреслює шляхи й засоби пізнання фінансових явищ, процесів, а також закономірностей формування фінансових інститутів і понятійно-категоріального апарату. Науково-когнітивна функція створює науково-пізнавальні передумови для проведення досліджень, висвітлення та аналізу національних фінансів. Освітньо-навчальна функція слугує формуванню фінансово-економічного світогляду людини, фінансовій просвіті, допомагає засвоїти фінансову термінологію. Прогностична функція полягає в пізнанні закономірностей національного фінансового розвитку та, на основі знань

попереднього періоду, визначенні й окресленні найімовірніших тенденцій і перспектив фінансового господарства. Синергетична функція забезпечує систему знань про генезис і еволюцію фінансів, дає змогу швидше зорієнтуватися в управлінні національними фінансами, а також прийнятті господарських рішень на будь-якому рівні. Культурно-виховна функція передбачає передачу фінансової культури й фінансово-економічних цінностей від покоління до покоління на основі збереження фінансової спадщини та орієнтації в сучасних фінансово-економічних відносинах.

Однією з головних проблем дослідження історії фінансового господарства є пошук і обґрунтування основних критеріїв періодизації фінансового поступу на українських землях. Від розв'язання цієї проблеми залежить концептуалізація національного фінансознавства. Періодизація не лише є втіленням історичного методу, а й вносить елементи впорядкованості в послідовне висвітлення національного фінансотворення. Адже картина зародження й розвитку інститутів фінансів вимальовується залежно від соціально-господарського устрою на певних етапах суспільного й історично-культурного національного поступу. У дослідженнях українських учених-економістів фінансові аспекти розглядаються переважно в контексті економічних явищ і процесів. Тобто в працях, де наводиться періодизація соціально-економічного життя в Україні, відсутня фінансова системність. Це засвідчують ряд українських науковців та дослідників і навіть “Історія народного господарства Української РСР” [30], яка за джерельним і фактологічним матеріалом є чи не найбільш цілісною працею з висвітлення вітчизняної економічної історії.

Найкращою за охопленням можна вважати періодизацію, запропоновану професором С. М. Злупком. На основі історичних фактів, із урахуванням культурно-економічного розвитку України від найдавніших часів до сьогодення він виокремлює чотири геополітично-культурних цикли [31, с. 51–83]. Утім, фінансові питання ним не висвітлені в повному обсязі. Фінансова цілісність при розгляді питань періодизації відсутня й у дослідженнях представників української діаспори. Зокрема, у М. М. Васильїва зазначені питання окреслені лише стосовно певних історичних епох, при цьому фінансові аспекти висвітлені надто скупо й фрагментарно [3]. Цікавою є періодизація економічного розвитку українських земель протягом IX–XX століть І. С. Коропецького [32, с. 12], хоча теж є неповною.

Як бачимо, позитивізм щодо періодизації історії національної економіки переважає її застосування в царині національних фінансів. На жаль, наукове обґрунтування цього предмета дослідження ще не набуло цілісності й системності. Навіть періодизація, що безпосередньо пов'язана з розвитком фінансового господарства, запропонована Г. О. П'ятаченком і Л. В. Кухарець [28], не є всеохоплюючою. Автори розкривають окремі історичні періоди трансформації державності України та її фінансової системи протягом 1917–2003 рр.

Зокрема, вони висвітлюють фінанси Української Народної Республіки доби Центральної Ради, Української Держави часів гетьмана П. Скоропадського, Української Народної Республіки доби Директорії, УРСР та незалежної України, а вже в цих історичних періодах компактно досліджують особливості адміністративно-територіального устрою й фінансової системи країни, бюджетного процесу та його учасників, фінансової й податкової політик держави на шляху економічних реформ, фінансів підприємницьких структур, грошово-кредитної політики, державного фінансового контролю та кадрового забезпечення управління фінансами [28, с. 2]. Як і переважна більшість авторів багатьох інших фінансовознавчих праць, Г. О. П'ятаченко і Л. В. Кухарець уникають теоретико-методологічних питань, пов'язаних саме з терміном “періодизація”, а також підходів до її класифікації.

Серед наукових досліджень інститутів фінансів слід відзначити періодизацію, запропоновану Ю. В. Пасічником у праці “Бюджетна система України та зарубіжних країн” [18], де чітко простежується інституційний підхід. При цьому на особливу увагу заслуговує запропонована ним періодизація бюджетної історії України:

1. Київська Русь і Галицько-Волинське князівство (IX—XIII століття).
2. Польсько-литовська доба (XIV—XVI століття).
3. Козацька доба (XVI—XVIII століття).
4. Україна у складі Російської, Австрійської та Австро-Угорської імперій (XVIII — початок XX ст.).
5. Україна в 1917—1922 рр.
6. Україна у складі Радянського Союзу (30.12.1922 — 15.07.1990).
7. Незалежна Україна від 16 липня 1990 р., дня прийняття Декларації про державний суверенітет України [18, с. 22], де показано вплив на формування бюджетних відносин не лише політичних, а й економічних подій.

Як бачимо, серед дослідників, котрі аналізують як економічні процеси, так і національні фінанси, немає єдиної точки зору щодо їх групування за певними ознаками. Це добре видно не тільки у виданнях економічної тематики загалом, а й у спеціалізованій фінансовознавчій літературі. Утім, на нашу думку, в історії фінансового господарства слід виділяти найістотніші ознаки, з допомогою яких можна періодизувати еволюційний поступ національних фінансів, а також явища й процеси довкола їх зародження, розвитку та функціонування. Цього можливо досягти завдяки застосуванню синтетично-аналітичного підходу та виокремленню історії фінансового господарства України в самостійний предмет вивчення.

Автор пропонує два концептуальних підходи до періодизації генези й поступу національного фінансового господарства: у розрізі фінансів української державності та розвитку фінансів на українських землях у часи бездержавності. У цьому контексті можна розглядати епохальну й періодальну

концепції. Хоча вони значною мірою є умовними, в їх рамках можна розглядати основні зміни й тенденції у фінансовому господарстві України.

Сутність першої концепції полягає в тому, що при дослідженні українського фінансового господарства слід виокремити три великі історично-культурні епохи:

1) генези українських фінансів, що охоплює дослідження витоків і поступ фінансового господарства України, включаючи державотворення, за княжих часів та доби Української Козацької Держави;

2) розвитку фінансового господарства на українських землях за соціально-економічними традиціями інших держав;

3) української державності нового часу, яка знаменує історичні етапи фінансового господарства періоду трансформаційних процесів відродження національної державності (1917—1920 рр.) та добу незалежності з 1991 р. до сьогодні.

Для детальнішого дослідження й вивчення фінансового господарства України слід використовувати другу, періодальну, концепцію, сутність котрої полягає в умовному виокремленні п'яти основних періодів розвитку національного фінансовознавства.

Перший період охоплює найдавніші часи, коли закладалися традиції українського фінансотворення, починаючи від трипільської культури та здобутків скіфської доби до існування Куявії — політичного об'єднання слов'янських племен у Придніпров'ї, яке згадується в працях арабських і персидських географів IX—X століть та центром котрого була Куяба (Київ) [33], що мала фінансово-економічні атрибути державності. Однак зародження й поступ національної фінансової системи припадають на період існування давньоукраїнської держави — Київської Русі, коли розпочалося формування інститутів фінансів як основних сегментів національної фінансової системи, зокрема власне карбування монет [8]. А за правління княгині Ольги, котра "...уважно поставилася до справи оподаткування людності" [18, с. 46], закладалися підвалини податкової системи. Фінансове державотворення дістало продовження в правонаступниці Київської Русі — Галицько-Волинській державі. Наприклад, було організовано чітку схему надходжень і видатків княжої казни, що надавало цій державі право вважатись однією з найсильніших у Європі того часу [34]. На території цієї держави була збережена грошова система Київської Русі, а виготовлення монет і вагових гривень на галицько-волинських землях тривало впродовж XIII та XIV століть [17, с. 74].

У період нового відродження української державності — Запорізької Січі, яка стала не тільки важливим духовним чинником життя всього тодішнього світу, а й "засобом виконання українським народом загальноісторичної місії" [34], були створені автономні податкова й фінансова системи. Щодо Гетьманщини слід зауважити, що "се одинока часть України, де український

народ найдовше жив у виробленім ним самим державно-автономічним устрою, а через те саме жив і найповніше своїм національно-культурним життем., власне, дякуючи довшому, чим деінде, існуванню державно-автономічної окремішности в масі могло сильніше вкорінитися почуванне національно-культурної окремішности, так що могло переховатися через пізніші безпросвітні часи аж до порога ХІХ ст. і послужити зародком національного відродження” [33].

Другий період охоплює епоху експансії Литовською, Польською й Московською державами, а також Румунією, Австро-Угорською та Російською імперіями. Для нього характерна колоніальна залежність, що унеможливила проведення власної фінансової політики, яка є одним зі стрижнів національного державотворення. На той час у обігу перебували грошові знаки багатьох країн. Бюджетні й податкові особливості, а також загальна культура фінансового господарювання визначалися традиційними умовами існування відповідних метрополій.

Третій період припадає на початок нового національного відродження та є особливим, оскільки після розпаду в жовтні 1918 р. Австро-Угорської імперії на автохтонних українських землях активізувалися процеси державотворення, що привели до появи нових державних утворень, а саме: Української Народної Республіки (1917—1920 рр.), Української Держави П. Скоропадського (1918 р.), Західно-Української Народної Республіки (1918—1923 рр.), Кубанської Народної Республіки, або Самостійної Кубанської Народної Республіки (1918—1919 рр.), Далекосхідної Української Ради (Зелений Клин — Зелена Україна, 1918—1919 рр.), Гуцульської Республіки (1918—1919 рр.), Карпатської України (1938—1939 рр.), Української Держави (Львів, 1941 р.).

Слід зазначити, що протягом усього часу розвитку українських земель виникали національно-визвольні рухи та робилися спроби здобути власну державність. Головною метою організації чергового визвольного руху було продовження збройної боротьби за встановлення незалежної, єдиної держави на українських етнічних землях. При цьому джерелами державотворення були: національна ідея, дух і традиції, започатковані Київською Руссю й укорінені за часів Галицько-Волинської держави та славетної Козацької республіки.

Цікаво, що саме в період існування Української Народної Республіки (доба Центральної Ради й Директорії) та Української Держави гетьмана П. Скоропадського створено фінансове відомство — Генеральний Секретаріат у справах фінансових (із 1918 р. — Міністерство фінансів), відроджено грошову одиницю — гривню, складено перший державний бюджет тощо.

Четвертий період охоплює радянську добу (1917—1990 рр.), коли соціально-економічна система в Україні “розвивалася за принципами, які мало узгоджувалися з українськими інтересами” [35]. При цьому беззаперечно домінував принцип централізації влади й розподілу фінансових ресурсів. Головний

фінансовий орган — Народний секретаріат фінансів, створений у грудні 1917 р., а з 1946 р. — Міністерство фінансів УРСР, разом із іншими фінансовими інституціями були підпорядковані та проводили політику центру, зосередженого в Москві.

П'ятий період охоплює новітню добу української державності, тобто етап формування фінансової системи незалежної України з 1991 р., коли розпочалося створення національних фінансових інституцій та інститутів, відповідної інфраструктури, формування засад бюджетної, податкової та грошової політик самостійної України. Цей період включає декілька інституційних етапів національного фінансотворення (запровадження гривні, прийняття Бюджетного, Податкового кодексів та ін.), кожний із яких має власні історико-часові ознаки.

Вивчення національного фінансового господарства з точки зору специфіки предмета “Історія фінансового господарства України” має відбуватися відповідно до стратегії, що включає послідовне висвітлення фінансово-економічного життя, подій і розвитку фінансових інститутів, їх систематизацію та класифікацію за тематикою, місцем і часом. Велике значення при дослідженні національних фінансів відіграє фінансове джерелознавство, що сприяє всебічному висвітленню історії фінансового господарства, а також встановленню закономірностей і особливостей його розвитку.

Джерелами вивчення історії фінансового господарства є археологічні знахідки та історичні твори, зокрема “Слово о полку Ігоревім”, “Моління Даниїла Заточенника”, “Повчання Володимира Мономаха”, “Києво-Печерський патерик”, “Повість минулих літ”, “Руська Правда”, Київський і Галицько-Волинський літописи, літописи доби Козацької республіки, наукові трактати тощо. Особливу увагу варто звернути на адміністративні джерела, а саме: грамоти, договори, укази, постанови, розпорядження, тобто правові інструменти фінансового характеру, які впливають на розвиток і формування основних засад фінансового поступу. Залучення різноманітних джерел дає змогу системно дослідити й вивчити виникнення фінансових інститутів, поступ фінансового господарства та формування національної фінансової системи.

На нашу думку, фінансове господарство потрібно вивчати із системних позицій, адже фінанси — одна з найважливіших складових розвитку будь-якого державного утворення. Саме тому національне фінансотворення потребує фундаментального дослідження й вивчення. У контексті системного вивчення фінансового господарства його історія є однією з основних фінансознавчих наук, котра перебуває не тільки у взаємозв'язку з конкретними дисциплінами національного фінансознавства (історією фінансової думки, теорією фінансів тощо), а й у концептуальному зв'язку з економічною теорією, історією економічної думки та іншими дисциплінами, які передбачають історичний підхід до вивчення фінансових інститутів та надають можливість глибше розкрити історизм і генетичну спадковість національних фінансів.

Підсумовуючи викладене, можна сформулювати місію історії фінансового господарства України, яка викристалізується певними завданнями, поставленими перед нею. Тобто фінансове господарство може бути представлене не тільки як окремий науковий об'єкт дослідження, а й як навчальна дисципліна, що своїм емпіризмом сприятиме:

— всебічному засвоєнню фінансово-економічної термінології, формуванню цілеспрямованого фінансового мислення на основі реальних історичних подій у конкретний період часу;

— систематизації джерелознавства та пізнанню витоків фінансової культури українства, природи й своєрідності фінансових аспектів господарювання на українських землях, а також їх трансформативності та практично-функціональної значимості;

— вивченню фінансового господарства України в системі просторових і часових координат та акумулюванню знань про зміни форм фінансово-господарського розвитку, його основні напрями, про генезу й поступ інститутів фінансів у історичній послідовності, а також причинно-наслідковий зв'язок сучасності з минулим для розроблення ефективної фінансової політики;

— реалізації функцій історії фінансового господарства та формуванню інноваційно-інституційних позицій щодо розгляду фінансів у контексті національної спадщини й теоретичних надбань світової фінансової науки, створюючи фундамент національного фінансознавства.

Від виконання зазначеного залежить ефективність дослідження й вивчення фінансового господарства України та розуміння його органічної цілісності як системи, а також визначення мети, завдань та інших чинників, які потребують детального висвітлення. До того ж у потоці глобалізаційних фінансових процесів вивчення національного фінансового господарства в концептуально-історичному аспекті дає найбільш повне й системне уявлення про фінансово-творчу культуру українства.

Список використаних джерел

1. Федосов В. М. Українська фінансова наука: генеза, еволюція, ренесанс / В. М. Федосов, П. І. Юхименко // Фінанси України. — 2012. — № 3. — С. 3—30.
2. Фінансова думка України : у 3 т. / П. І. Юхименко, С. В. Львовчкін, В. М. Федосов, С. І. Юрій ; за наук. ред. В. М. Федосова. — К. : Кондор, 2010. — 687с.
3. Васильів М. М. Вступ до економічних наук / М. М. Васильів. — Мюнхен, 1985. — 213 с.
4. Леоненко П. М. Економічна історія / П. М. Леоненко, П. І. Юхименко. — К. : Знання-Прес, 2004. — 499 с.
5. Лановик Б. Д. Економічна історія : курс лекцій / Б. Д. Лановик, М. В. Лазарович, В. Ф. Чайковський ; за ред. Б. Д. Лановика. — 2-ге вид., перероб. — К. : Вікар, 2000. — 300 с.
6. Грушевський М. С. Історія України-Руси / М. С. Грушевський [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://litopys.org.ua/hrushrus/iur.htm>.

7. Полонська-Василенко Н. Д. Історія України : у 2 т. Т. 1 / Н. Д. Полонська-Василенко [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://studentbooks.com.ua/content/view/487/49/1/5/#22856>.

8. Бойко О. Д. Історія України / О. Д. Бойко. — К. : ВЦ “Академія”, 2002 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ebk.net.ua/Book/history>.

9. Кудряшов В. П. Фінанси / В. П. Кудряшов ; М-во освіти і науки України, Україн. фін.-екон. ін-т. — Херсон : ОЛДІ-плюс, 2006. — 356 с.

10. Лондар С. Л. Фінанси / С. Л. Лондар, О. В. Тимошенко. — Вінниця : Нова Книга, 2009. — 384 с.

11. Опарін В. М. Фінанси (загальна теорія) / В. М. Опарін ; Київ. нац. екон. ун-т. — 2-ге вид., доп. і перероб. — К. : КНЕУ, 2002. — 238 с.

12. Фінанси / С. І. Юрій, В. М. Федосов, Л. М. Алексеєнко та ін. ; за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. — К. : Знання, 2008. — 611 с.

13. Історія страхування : підручник / С. К. Реверчук, Т. В. Сива, С. І. Кубів, О. Д. Вовчак ; за ред. С. К. Реверчука. — К. : Знання, 2005. — 213 с.

14. Єфименко Т. І. Податки в інституційній системі сучасної економіки / Т. І. Єфименко ; НАН України, Ін-т економіки та прогнозування. — К., 2011. — 688 с.

15. Місцеві фінанси : підручник / за ред. О. П. Кириленко. — К. : Знання, 2006. — 677 с.

16. Лагутін В. Д. Кредитування: теорія і практика / В. Д. Лагутін. — К. : Знання ; КОО, 2002. — 215 с. — (Вища освіта ХХІ століття).

17. Ярошенко Ф. О. Історія податків та оподаткування в Україні / Ф. О. Ярошенко, В. Л. Павленко. — Ірпінь : Акад. ДПС України, 2002. — 240 с.

18. Пасічник Ю. В. Бюджетна система України та зарубіжних країн / Ю. В. Пасічник. — К. : Знання-Прес, 2002. — 495 с.

19. Шуст Р. М. Нумізматики: історія грошового обігу та монетної справи в Україні / Р. М. Шуст. — К. : Знання, 2007. — 371 с.

20. Гай-Нижник П. П. Податкова політика Центральної Ради, урядів УНР, Української Держави, УСРР (1917—1930 рр.) / П. П. Гай-Нижник. — К. : Цифра-друк, 2006. — 303 с.

21. Гай-Нижник П. П. Фінансова політика Центральної Ради та урядів Української Народної Республіки (березень 1917 р. — квітень 1918 р.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра істор. наук : спец. 07.00.01 “Історія України” / Гай-Нижник Павло Павлович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. — К. : ВПЦ “Київський університет”, 2008. — 32 с.

22. Витанович І. Історія українського кооперативного руху: із праць історично-філософської секції НТШ / І. Витанович. — Нью-Йорк : Т-во укр. кооперації, 1964. — 624 с.

23. Ukrainian Economic History. Interpretive Essays / ed. by I. S. Kogoresky. — Cambridge, 1991. — 390 p.

24. The Ukrainian Economy. Achievements, Problems Challenges / ed. by I. S. Kogoresky. — Cambridge, 1992. — 434 p.

25. Франко І. Зібрання творів : у 50 т. Т. 44 / І. Франко. — К. : Наук. думка, 1986.

26. Винар Б. Матеріали до історії економічних дослідів на еміграції (1919—1964) / Б. Винар. — Мюнхен : Нью-Йорк, 1965. — 119 с.

27. Фінанси. Бюджет. Податки: національна та міжнародна термінологія : у 3 т. / НАН України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин ; ДНУ “Акад. фін. управління” ; за ред. Т. І. Єфименко. — К., 2010.

28. *П'ятаченко Г. О.* Становлення та розвиток фінансів України. 1917—2003 / Г. О. П'ятаченко, Л. В. Кухарець ; Н.-д. фін. ін-т. — К., 2005. — 784 с.
29. *Ларіонова Л. Д.* Усе і навіть більше — про фінанси України : рецензія / Л. Д. Ларіонова // *Фінанси України*. — 2005. — № 11.— С. 154, 155.
30. *Історія народного господарства Української РСР* : у 3 т., 4 кн. — К., 1983.
31. *Злупко С.* Від археології до економіки, регіоніки, кібернетики і екогомології: вибрані дослідження / С. Злупко ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. — Л., 2001. — 582 с.
32. *Коропецький І. С.* Дещо про минуле, недавнє минуле та сучасне української економіки / І. С. Коропецький. — К. : Либідь, 1995. — 240 с.
33. *Довідник з історії України* / за ред. І. Підкови та Р. Шуста. — К. : Генеза, 1993 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://history.franko.lviv.ua/dovidnyk.htm>.
34. *Історія України. Торгівля, фінанси Київської держави* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ukrainaforever.narod.ru/torgivlafinansy.html>.
35. *Нечай Н.* Нариси з історії оподаткування / Н. Нечай [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.dpa.cv.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=160:2009-06-11-12-16-55&catid=8:2009-06-02-11-18-30&Itemid.